

МАТЕРІАЛИ КОНФЕРЕНЦІЇ

DOI: <https://doi.org/10.31318/2786-8877.7.2024.331678>

АЗАРОВА А. І.

Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського НАН України. Науковий співробітник відділу музикознавства та етномузикології (Київ, Україна).

Azarova, Antonina. Maksym Rylskyi Institute of Art Studies, Folkloristics and Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine. Senior Researcher at the Department of Musicology and Ethnomusicology (Kyiv, Ukraine).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9467-6612>

© Азарова А. І., 2024.

azarovat@meta.ua

ДУМКА В МІЖСЛОВ'ЯНСЬКИХ МУЗИЧНИХ ЗВ'ЯЗКАХ

THE DUMKA IN THE CONTEXT OF INTERSLAVIC MUSICAL CONNECTIONS

Українську пісню можна назвати однією з яскравіших і найбільш відомих сторінок історії української культури. Один із дослідників — Григорій Нудьга писав про її поширення у Східній і Західній Європі, на Американському континенті, в Австралії, Японії та Африці. У монографії «Українська дума і пісня в світі» автор вказав на одну з найперших і найвідоміших українських пісень «Їхав козак за Дунай», називаючи її *думкою* [Нудьга, кн. 1, 1997].

Вважають, що термін «дума» пов'язаний із творчістю польського романтика Б. Залеського, а її розвиток — із польським культурним середовищем. Висвітлення зразків української культури у польських етнографічних виданнях

розпочалось на початку XIX століття. Тоді ж було опубліковано й кілька українських поезій. Велике значення для поширення української культури мали фольклорні збірники Миколи Цертелєва (1819), Вацлава з Олеска (Waclaw z Oleska) (1933), Михайла Максимовича (1827, 1834, 1848), Жеготи Паулі (Żegota Pauli) (1839) та ін. Вони містили думи, пісні, думки, мазурки, краков'яки тощо, а збірник «Пісні польські і російські народу галиційського ... 1933 р.» Вацлава Залеського [Waclaw z Oleska, 1833] — розділ, присвячений думкам. Деякі з них були видані як нотний додаток до збірника Кароля Ліпінського [Lipinski, 1833]. Крім того, думки опубліковані й у дещо пізніше виданому збірнику українських пісень з мелодіями «Пісні, думки і шумки руського народу на Поділлі, Україні і в Малоросії» Антона Коціпінського [Коципинский, 1891]. Він містив 34 думки. У відомій праці «Народні пісні Галицької і Угорської Русі» [Головацкий, 1878] немає нотного тексту, але в деяких піснях є посилання на думки зі збірки Вацлава Залеського «Пісні польського і руського люду галиційського...» [Waclaw z Oleska, 1833]. Можна зазначити, що в усіх названих збірках досить складно виділити ознаки думки як жанру, вони різняться за образним змістом, а для музичної мови характерні перемінний мажоро-мінор, мелодія в діапазоні октави і більшому, розмір 2/4, 3/4, 6/8. Деякі твори близькі до полонезу, мазурки чи краков'яка. Із більш пізніх польських збірок (кінця XIX й початку XX століття) назовемо краківські видання (упорядник — Олександр Жуковський), у яких принаймні тричі у двох зошитах було видано 86 думок для голосу в супроводі фортепіано. Поряд із народними зразками, уміщені й авторські, зокрема на вірші таких відомих польських поетів: Богдан Залеський (Bohdan Zaleski), Адам Міцкевич (Adam Mickiewicz), Ян Чечот (Jan Czeczot), Юзеф Коженювський (Józef Korzeniowski), Францішек Карпінський (Franciszek Karpiński), Марія Конопницька (Maria Konopnicka). Серед авторів музики — Фрідерик Шопен, Станіслав

Монюшко (Stanisław Moniuszko), Міхал Завадський (Michał Zawadski), Казімеж Любомірський (Kazimierz Lubomirski). У збірках є твори різних жанрів, але саме думки тут набувають жанрових ознак: лірико-елегійна сфера, журливо-сентиментальний характер, пісенно-романсова мелодика, куплетна форма, діапазон — у межах октави, переважно дводольний розмір (рідше — тридольний), гармонічний мінор із ладовим паралелізмом тощо. Ці твори були розраховані на широке коло любителів музики і досить популярні в салонному музикуванні.

До жанру думки часто звертались композитори-аматори, зокрема Михайло Вербицький, автор національного гімну України. Він не мав консерваторської освіти, але його твори — це яскраве явище в українській культурі, вони популярні в музичному житті Західної України ХХ століття: солоспіви, вокальні й інструментальні твори, інструментальні ансамблі, твори для оркестру, хору, обробки народних пісень. Крім того, М. Вербицький написав музику до п'єс «Проциха», «Верховинці», «Жовнір-чарівник», «Козак і охотник», «Гриць Мазниця або муж заманений», «Запропаший котик» та ін. У цих творах композитор використав народні пісні. Деякі з них було вміщено в збірці Вацлава з Олеська «Пісні польського і руського люду галицького...» [Wacław z Oleska, 1833]. У п'єсі «Проциха» пісню Касі автор назвав «Думка» («Ходжу-нуджу»). Її мелодія подібна до баркароли, дещо наближається до романсу. Ще один твір М. Вербицького — «Думка» на слова Володимира Пашкевича, — написаний для чоловічого хору без супроводу із залученням підкарпатського фольклору.

Серед польських композиторів до жанру думки звертався Станіслав Монюшко. Думка Йонтека з опери «Галька» написана як оперна арія з розвиненою мелодичною лінією, широким діапазоном. У її назві підкреслено різну соціальну природу головних героїв — думка сільського хлопця й арія шляхтича.

Особливе місце посідає цей жанр у творчості чеського композитора Антоніна Дворжака (Antonín Dvořák), який написав одинадцять думок: Думка для фортепіано, фортепіанний цикл «Думка і фуріант», другі частини Струнного квартету, Струнного секстету, Фортепіанного квінтету» й Тріо «Думки» у шести частинах. Подібні до думки жанрові ознаки мають другий, десятий і дванадцятий Слов'янські танці, середній розділ фіналу Скрипкового концерту, другі частини Квартетів *мі мажор* і *ре мажор*, Фортепіанного квартету *ре мажор*, Тріо *сі-бемоль мажор*. Хоч для композитора думка була символом слов'янської самотності, у його музиці немає прямих цитат, є очевидні паралелі в образності, інтонаційних зворотах: ліричні роздуми, душевні переживання, ліричні кульмінації творів.

Цікаво, що в одній із фортепіанних «Думок» використано принцип протиставлення «повільно-швидко», а танцювальну частину становить чеський танець фуріант («Думка-фуріант»), що корелює з відомим фортепіанним твором Миколи Лисенка «Думка-шумка».

До жанру думки звертались і російські композитори. В оперному жанрі — Модест Мусоргський, ідеться про думку Парасі з опери «Сорочинський ярмарок». Тут звучать народнопісенні інтонації¹, опрацьовані в самотній манері автора, з яскравим, цікавим, непересічним гармонічним звучанням. Відомі й фортепіанні зразки думки Петра Чайковського й Мілія Балакірева.

Отже, історія музичної думки тісно пов'язана з музичною культурою Польщі, Галичини. Набувши популярності в салонному музикуванні, вона з часом поширилася й у творчості слов'янських композиторів.

¹ Композитор використав 13 народних пісень.

Список використаної літератури

1. Головацкий Я. Народныя пѣсни Галицкой и Угорской Руси, собранныя Я. О. Головацкимъ. Ч. I : Думы и думки. Москва, 1878. 388, 24, 748 с.

2. Коципинский А. Писни, думки и шумки руського народа на Подоли, Украины и въ Малороссіи Антона Коципинскаго. Изд. 2-е, просмотренное и исправленное : в 2 т. Киевъ ; Одесса, 1891. 79 с.

3. Нудьга Г. А. Українська дума і пісня в світі : у 2 кн. / Ін-т народознавства НАН України. Львів, 1997–1998. Кн. 1. 1997. 420 с.; Кн. 2. 1998. 510 с.

4. Lipinski K. Muzyka do pieśni polskich i ruskich ludu galicyjskiego zebranych i wydanych przez Wacława z Oleska. We Lwowie, 1833. 184 s.

5. Wacław z Oleska. Pieśni polskie i ruskie ludu galicyjskiego ... Zebrał i wydał Wacław z Oleska. We Lwowie, 1833. 516 s.